

vention til fordel for dets allierede, Rusland, glider således over i en ekskurs om frimurere. For derpå at ende blindt, uden en egentlig afslutning på en krig, der klart involverede væsentlige britiske politiske og økonomiske interesser. Og refleksionerne (s. 276-83) om Polens økonomiske forhold og deres politiske betydning dokumenterer ikke dybere indsigt i forholdet mellem politik og økonomi.

Den meget detaljerede fremstillingsform er således både en styrke og en svaghed ved bogen, hvis forord afsluttes med den lakoniske meddelelse: »Regrettably, it has proved necessary to omit the bibliography of this work for reasons of space.« Regrettably indeed! I en forskningssituation, der år for år bliver stadig mere uoverskuelig, og hvor få – om nogen – har så fremragende forudsætninger for at opstille en autoritativ selektiv bibliografi over væsentlige bøger, artikler og utrykte disputatser, er denne udeladelse ensbetydende med en markant forringelse af bogens brugsværdi. På et felt, hvor en bibliotekar med et elektronisk søgeanlæg aldrig vil kunne erstatte forskeren. Det er naturligvis muligt gennem bogens index at eftersøge den relevante litteratur i de godt 1500 ofte meget fyldige noter. Men det er en helt urimelig byrde at lægge på læseren og samtidig en sløring af forfatterens egen betydelige produktion på 20-25 større og mindre arbejder. At forfatteren uden at svække fremstillingen kunne have ryddet de nødvendige 15 sider af bogens 545 tekstsider til formålet, er umiddelbart indlysende. I dette tilfælde vender anmelderens velovervejede vrede sig imidlertid mod forlaget. At et så agtet og professionelt forlag som Cambridge University Press har så elendig en produktions- (og forfatter-) styring, bør forurolige. Især må det dog karakteriseres som helt uforståeligt, at Cambridge University Press på denne måde konkret forringer værdien af dets egne bøger, og at det i et videre perspektiv rejser begrundet tvivl om dets videnskabelige dømmekraft.

Anmelderen må beklage, at det har været nødvendigt at udtrykke sig så skarpt. Men sagen har væsentlig principiel betydning, idet forlag som Cambridge University Press videnskabeligt sætter normerne. Om bogen iøvrigt skal det sammenfattende slås fast, at den som forskningsbidrag er vigtig og væsentlig, og at den fremover vil være standardværket om emnet.

Ole Feldbæk

Landmandsliv 1815 til 1855. J.A. Hofman (Bang)s erindringer og breve. Udgivet af Finn Stendal Pedersen. Odense Universitetsforlag 1993. – 221 s., ill. 198 kr.

Hofman (Bang) huskes i dag bedst – eller kun – for sit bind i rækken af Landhusholdningsselskabets amtsbeskrivelser, det meget fyldige og udmærkede om Odense amt. Dets fortjenstfulde genudgivelse afslutter initiativtageren med det foreliggende bidrag til forfatterens portræt, bestående af en noget uhomogen samling af selvbiografiske optegnelser og breve fra en senere tid, hvor sådanne savnes. Det hele bundet sammen af udgiverens omfattende noteapparat og hans efterskrift (s. 189-205), som med nogen fordel kan læses først. For de fleste, der har trukket på amtsbeskrivelsens sagligt velfunderede redegørelse for fynske landoforhold o. 1840, vil det sikkert være overraskende, at den unge, forsagte mand fra det beskedne herregårdsmiljø på Hofmangave i starten stod ret fremmed over for praktisk landbrug og måtte døje hårde læreår, før den

nødvendige baggrund for bl.a. forfattervirksomheden var tilvejebragt. Især årene som elev på mecklenburgske godser og skolen i Eldena var præget af en brutalitet, som kaster udmærket lys over tidens voksende spændinger mellem dansk og tysk identitet. Dette og andre bitemaer, f.eks. turistrejsen til Thüringerwald og træk af livet på herregårdene, betyder, at bogen henvender sig til en bredere kreds end landbrugshistorikerne. De udgør naturligvis det primære publikum, men med alt, hvad man får i tilgift, er det at beklage, at bogens tryk er under al kritik, ligesom omslaget er yderst kedsommeligt. I øvrigt rummer Hofmangaves godsarkiv flere bidrag til familiens historie, som man ligeledes kunne anbefale til udgivelse.

Otto Madsen

ERIK HOUSTED: Fattig-Holm. Tre Guldalderskæbner, Rhodos, 436 s.ill., Kbh. 1994.

Det er en stor, flot, tung og vægtig bog, Erik Husted har skrevet om Fattig-Holm. I virkeligheden drejer den sig om tre personer – guldsmeden Michael Holm (1774-1860), hans bror kobberstikkeren Jens Holm (1776-1859) og dennes søn maleren og kobberstikkeren Heinrich Gustav Ferdinand Holm (1803-1861), som er den person, tilnavnet oprindeligt blev møntet på. Fattig-Holm – op-havsmand til bl.a. »Sjællands yndigste egne« og utallige prospekter af de københavnske bygninger, gader og pladser.

Forfatteren skriver i sit forord, at hans overordnede mål er 1 – at forsøge at supplere den eksisterende viden om Jens og H.G.F.Holms familieforhold og deres liv og færden i det hele taget, 2 – at tilvejebringe en i videst muligt omfang komplet oversigt over deres arbejder i illustreret form og 3 – at foretage en dyberegående undersøgelse af de enkelte arbejder med henblik på datering og så vidt muligt også af proveniens med henblik på at kortlægge Holms kundekreds.

En af forfatterens store fortjenester er, at han til fulde har opfyldt punkt 1. Han har redet trådene ud for hvem, der er hvem, da alle tre ellers i tidligere publikationer undertiden er blevet forvekslet. Og bogen er lykkeligvis kommet før det aktuelle bind med H-personerne i 4. udgave af Weilbachs Kunstnerleksikon, som er under udgivelse. Så for fremtiden er de hermed sat ordentligt på plads.

Angående punkt 2 skriver Erik Husted selv, at det mål naturligvis aldrig kan nåes, da der altid vil kunne findes nye, hidtil ukendte arbejder af Holm i privateje. Men man må indrømme ham, at han er kommet utrolig langt. Bogen afsluttes af et meget omfattende katalog, hvor billederne er ordnet topografisk. I øvrigt en yderst praktisk foranstaltning, da man ellers ville miste orienteringen, hvis værkfortegnelsen kunsthistorisk traditionelt var ordnet kronologisk. Kataloget omfatter omkring 700 arbejder, og det i sig selv giver et indtryk af, hvor langt omkring forfatteren har været.

Det forholder sig sådan, at mange af værkerne sandsynligvis har været bestillingsarbejder, og det er også i det forhold, at Hustedes detektiviske evner og flid rigtig kommer til udfoldelse under målsætningens personalhistoriske, historisk-topografiske punkt 3. Han har undersøgt *alt* om de ejendomme, man ser på